

УДК 377.8.011.3
Ф 44

Оксана ФЕСЕНКО
orcid.org/0000-0003-3666-3861

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ФЕНОМЕНА «МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті розкрито сутність феномену «методична компетентність» у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі; проаналізовано основні підходи сучасних дослідників стосовно інтерпретації сутності таких понять, як: «методика», «методичний», «методична компетентність»; визначено зміст методичної компетентності в професійно-педагогічній діяльності вчителя початкової школи.

***Ключові слова:** методична компетентність, методика, методичний, методика викладання, учитель початкової школи.*

Постановка проблеми. У зв'язку з входженням України до світового освітнього простору відбуваються суттєві зміни в галузі освіти, які уможливають набуття майбутніми вчителями методичної компетентності як важливого чинника професійного становлення й формування педагогічної майстерності. Отже, проблема дослідження сутності феномена «методична компетентність» є актуальною й своєчасною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Посилена увага до проблеми формування методичної компетентності пояснюється теоретично-науковою обґрунтованістю цього питання у загальноприйнятих стандартах щодо змісту педагогічної освіти, які зафіксовані в Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції до європейського освітнього простору. Останнім часом у своїх дослідженнях науковці все більше уваги приділяють сутності методичної компетентності (В.О. Адольф, С.Г. Азаришвілі, І.А. Акуленко, І.В. Гребенев, Т.Н. Гущина, Т.А. Загривня, О.Л. Зубков, О.В. Ільченко, Т.Е. Кочарян, О.В. Лебедева, Г.О. Соколова, Т.В. Сясіна, Н.А. Тарасенкова, О.В. Тумашева, Т.І. Шамова, Г.П. Бунк (G.P. Bunk) як складової професійної компетентності майбутнього викладача в процесі викладання певної дисципліни або предмету. Проблемі професійно-методичної підготовки вчителів у нових умовах,

посилення ролі самостійної роботи студентів, упровадження сучасних активних методів із використанням інформаційних технологій навчання у виші присвячені дослідження Т.М. Байбари, Н.М. Бібік, І.А. Зязюна, Л.В. Коваль, О.П. Савченко, С.О. Сисоєвої, Л.Л. Хоружої, І.М. Шапошнікової.

Варто зазначити, що в науковій літературі достатньо широко розкриті результати досліджень з питань формування методичної компетентності вчителя іноземної мови (Е.Г. Азімов, В.В. Баркасі, О.Б. Бігич, В.О. Калінін, І.І. Михалевська, Т.В. Ощепкова, І.А. Пінчук), вчителя-словесника (О.М. Семенов, В.В. Сидоренко). У науковій літературі презентовані результати досліджень формування методичної компетентності викладачів таких дисциплін, як: фізична культура (Р.П. Карпюк, О.В. Онопрієнко, О.І. Смакула), фізика (О.В. Лебедева, О.К. Ткаченко, В.Л. Рудницький), математика (І.А. Акуленко, А.І. Кузьминський, І.Є. Малова, В.Г. Моторіна, Н.А. Тарасенкова, А.В. Щербаков). Проблему формування методичної компетентності вчителя початкової школи досліджували науковці, з-поміж яких: Н.А. Глузман, Л.В. Коваль, Т.Б. Руденко. Зазначені наукові розвідки збагатили уявлення про сутність методичної компетентності, а також зв'язали останню з іншими компонентами професійної підготовки вчителя.

Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів, дає змогу усвідомити ті чи ті погляди на сутність феномена «методична компетентність» вчителя початкової школи й виявити різні підходи до інтерпретації зазначеного феномена.

Метою статті є дослідження сутності феномена «методична компетентність» у науковій літературі. Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: уточнення сутності споріднених понять «методичний» і «методика».

У багатьох джерелах суть поняття «методичний» розкривається насамперед як таке, що стосується методики [11, 117]. Серед інших тлумачень поняття «методичний» знаходимо «послідовний, систематичний» [11, 117], [12, 323]; «порядний, правильний, ґрунтовний, поступовий» [12, 323]. Неоднозначність визначень дефініції «методичний» пояснюється, на нашу думку, особливостями контекстних умов уживання. У межах нашого дослідження вважаємо за доцільне звернутися до тлумачення «методичний» на основі його належності до педагогічної галузі – методики.

Автори «Новой философской энциклопедии» інтерпретують поняття «методика» як «фіксовану сукупність прийомів практичної діяльності, що веде до заздалегідь визначеного результату» [6, 552]. «Методика» регламентує дії дослідника й описує експеримент з боку технічних дій. У «Психологічній енциклопедії» аналогічно вказується на певну сукупність тех-

нічних прийомів, але метою їхнього застосування є не абстрактне досягнення результату, а конкретні дії: «дослідження певного явища» або «уточнення знань про досліджуваний об'єкт» [7, 199]. Таку ж мету зазначено і в інших словниках, але сутність самого поняття «методика» розкривається через «вироблення способів організації взаємодії суб'єкта й об'єкта дослідження» [14, 249].

Л.О. Пустовіт у «Словнику іншомовних слів» наголошує, що, крім сукупності методів та прийомів виконання будь-якої роботи, «методика» означає «галузь педагогічної науки, що вивчає закономірності викладання певного навчального предмета» [10, 635]. Останнє збігається із визначенням у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», де «методика» інтерпретується не тільки як сукупність способів та прийомів роботи, але й «вчення про методи викладання певної науки, предмета» [2, 664]. Доречно підкреслити, що поняття «методика викладання» розкривається у словниках, як сукупність впорядкованих знань про принципи, зміст, методи, засоби, форми організації навчально-виховного процесу щодо окремих навчальних дисциплін [2].

Поняття «методична компетентність» учителя досліджувалося у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних фахівців, але одностайного трактування його немає. Дефініцію «методичної компетентності» вчителів визначають, як системне утворення (багатокомпонентне явище, інтегральна багаторівнева професійно значуща характеристика особистості, набір професійних знань, система знань). За такої ситуації вважаємо за доцільне проаналізувати сутність понять «методичний» та «методика» як близьких до феномена «методична компетентність».

З огляду на сказане варто зазначити, що в словниках різної етимології поняття «методика» подається з позиції технології виконання певних дій, а також як галузь педагогічної науки. Тож цілком закономірно, що коло понять «методика», «методика викладання», «методика навчального предмету» взаємодоповнюють й уточнюють одне одного і загалом розкривають систему впливів викладача для реалізації навчальної, виховної, розвивальної функцій освіти.

Вітчизняні науковці розглядають методичну компетентність учителя як складне багатокомпонентне утворення, що охоплює знання, уміння, навички з урахуванням індивідуальних якостей особистості (О.Б. Бігич, Н.А. Глузман, І.О. Зимняя, Н.В. Кузьміна, І.Є. Малова, Т.С. Мамонтова, Т.Б. Руденко, С.О. Скворцова, Н.Л. Цюлюпа). В.С. Шаган вважає, що «методична компетентність» – це інтегральна професійно-особистісна характеристика педагога, яка виражена в його готовності виконувати всі необхідні педагогічно-освітні функції та досягати високих результатів у педагогічній діяльності [13]. У визначенні «методична компетентність» викладача Т.А. Загривная пропонує до інтегральної характеристики осо-

бистості відносити ділові, особистісні та моральні якості педагога, який володіє системою знань, (психолого-педагогічних та предметних), а також уміннями й навичками [4].

Науковець О.О. Біляковська дещо ширше підходить до визначення обсягу знань у межах методичної компетентності. Вона підкреслює виняткову роль саме нових методичних і педагогічних ідей та підходів «до навчально-виховного процесу в сучасних особистісно зорієнтованих, розвивальних, креативних технологіях» [1, 231]. Аналогічні міркування знаходимо в дослідженнях В.В. Сидоренко. Науковець акцентує увагу також на нових методичних і педагогічних ідеях та освітніх й інноваційних технологіях (інтерактивні, розвивальні та ін.), інноваційних методах, формах і способах організації навчання [9].

Крім сукупності професійно-педагогічних знань, науковці пропонують визначати методичну компетентність передусім через професійні вміння. У сукупності останніх зазначені вміння логічно й обґрунтовано конструюють навчальний процес для конкретної дидактичної ситуації. О.М. Семеног виокремлює вміння виконувати основні професійно-методичні функції, до яких відносить комунікативно-навчальну, розвивальну, гностичну та інші [8].

Отже, науковці зазначають, що основу методичної компетенції вчителя становлять, по-перше, знання методологічних і теоретичних засад певних методик, концептуальних основ, структури й змісту засобів навчання, а по-друге, сформовані уміння застосовувати набуті професійні знання у певній педагогічній та громадській діяльності, виконувати основні професійно-методичні функції.

Метою реалізації якостей, зазначених як характеристики «методичної компетентності», є такі: успішне здійснення професійної діяльності, здатність та готовність учителів якісно реалізовувати методичну роботу (дидактичну, виховну, організаційно-управлінську); оптимальне поєднання методів професійної педагогічної діяльності, розв'язання «питань конкретної побудови викладання тієї чи іншої дисципліни» [13]; готовність до творчої самореалізації у методичній та педагогічній діяльності.

Отже, учені стверджують, що методична компетентність, яка містить знання, уміння, навички, професійно-особистісні риси та якості, дає змогу ефективно впливати на слухачів та методично грамотно реалізовувати навчально-виховні завдання.

Цінним, з нашого погляду, є дослідження О.М. Семеног, яка зазначає, що методична компетентність вчителя визначає вміння орієнтуватися в основних тенденціях сучасної освіти, посилення принципів інтегративності, міжпредметної взаємодії [8]. На здатність орієнтуватися в основних тенденціях сучасної освіти вказує у своїх дослідженнях також В.В. Сидоренко. Науковець вважає, що методична компетентність охоплює зас-

воєння вчителем нових методичних і педагогічних ідей, у тому числі й сучасних освітніх підходів (компетентнісного, особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, соціокультурного) і технологій (інтерактивних, розвивальних тощо), володіння інноваційними методами, формами й способами організації навчання [9].

Слушно зазначити, що методична компетентність учителя є сукупністю його методичних знань, навичок і вмінь та індивідуальних й особистісних якостей, котра функціонує як здатність досліджувати, адаптувати, організовувати, спрямовувати та контролювати навчально-пізнавальний, виховний і розвивальний аспекти освіти в аудиторній та позааудиторній роботі. Крім того, властивості й здібності особистості, а також готовність реалізовувати ці здібності в професійній педагогічній діяльності також є змістовим компонентом методичної компетентності.

Не слід забувати, що сформована методична компетентність учителя сприяє ефективному розв'язанню професійно-методичних завдань, які продиктовані або певною навчально-методичною ситуацією, або поставлені самим учителем. Присутність у міркуваннях науковців стосовно сутності «методичної компетентності учителя» словосполучень: «творча самореалізація», «конструювати навчальний процес», «організаційно-аналітичні здатності», «досвід і майстерність», «отримання нових продуктів» – підкреслює факт креативності як основної характеристики педагога в умовах невизначеності й непередбачуваності навчально-виховної ситуації загалом. Саме через сукупність зазначених вище компонентів значна кількість науковців визначають методичну компетентність як один із найвагоміших і ціннісних складників професійної компетентності вчителя.

А.М. Волощук у своїх дослідженнях зміст методичної компетентності наповнює елементами із знанневого (термінологічні та інформаційні знання), операційного (педагогічно-методичні вміння та навички), особистісно-оцінювального блоків (здатність до професійно-методологічного самовдосконалення) [3]. При цьому науковець акцентує увагу на тому, що методичну компетентність можна досліджувати як структурний компонент операційної частини професійної компетентності.

Висновки. На основі проведеного аналізу трактувань дефініцій «методика», «методичний» ми вважаємо, що методична компетентність є складовою професійної компетентності вчителя, інтегрованою багатокомпонентною характеристикою особистості. В основу компетентності покладені методична підготовка, методичний досвід, особистісні риси й якості. Методична підготовка фахівця охоплює теоретичний (синтез знань психолого-педагогічних, предметних, інформаційно-технологічних, комунікативних), практичний (уміння: загальнопедагогічні, спеціальні, комунікативні, рефлексивні) та навички педагогічної діяльності), аспекти готовності спеціаліста, які визначають здатність учителя при оптимальному

поєднанні традиційних і сучасних технологій, освітніх підходів, методів професійно-педагогічної діяльності, форм і способів організації навчання якісно реалізовувати дидактичну, виховну, організаційно-управлінську діяльність.

Література

1. Біляковська О.О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / О.О. Біляковська // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – С. 229 – 234. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvmdpu/2011_7/7/37.pdf.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. Волощук А.М. Формування методичної компетентності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі педагогічної практики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Анна Миколаївна Волощук. – Житомир, 2012. – 235 с.
4. Загривная Т.А. Становление научно-методической компетентности педагогов в процессе профессиональной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. – СПб., 2006. – 19 с.
5. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір [Електронний ресурс] / Затверджено наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р. – Режим доступу до тексту : http://sites.znu.edu.ua/liberal_edu/docs/181.ukr.html.
6. Новая философская энциклопедия : в 4-х т. – М. : «Мысль», 2001. – Т. 2. – 640 с.
7. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с. – (Енциклопедія ерудита).
8. Семенов О.М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / Олена Миколаївна Семенов. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 404 с.
9. Сидоренко В.В. Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісного підходу / В.В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини : науково-методичний журнал. – Донецьк. – 2010. – № 2. – С. 11 – 17.
10. Словник іншомовних слів / Л.О. Пустовіт та ін. – К. : Видавництво «Довіра», УНВЦ «Рідна мова», 2000. – 1018 с.
11. Словник паронімів української мови / уклад. Д.Г. Гринчишин, О.А. Сербенська. – К. : Рад. шк., 1986. – 222 с.
12. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х т. [Электронный ресурс] / В.И. Даль. – М. : Русский язык, 1989. – Режим доступу до словника : <http://www.slovar.com.ua/dal.html>.
13. Шаган В.С. Педагогическое сопровождение процесса развития методической компетентности преподавателя колледжа : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / В.С. Шаган. – Ижевск. – 2010. – 24 с.

14. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В.Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2005. – 640 с.

References

1. Biliakovska O.O. Profesiina kompetentnist uchytelia yak skladova efektyvnoi pedahohichnoi diialnosti (*The professional competence of the teacher as part of an effective educational activities*), Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Serii : Pedahohika, pp. 229 – 234. [in Ukrainian]
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (*Great dictionary of modern Ukrainian*), Kyiv, 2005, 1728 p. [in Ukrainian]
3. Voloshchuk A.M. Formuvannia metodychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv humanitarnoho profilu u protsesi pedahohichnoi praktyky (*Formation of methodical competence of future teachers of humanities in the teaching practice*), Zhytomyr, 2012, 235 p. [in Ukrainian]
4. Zahryvnaia T.A. Stanovlenye nauchno-metodycheskoi kompetentnosti pedahohov v protsesse professyonalnoi deiatelnosti (*The formation of scientific and methodological competence of teachers in the course of professional activity*), SPb., 2006, 19 p. [in Russian]
5. Kontseptualni zasady rozvytku pedahohichnoi osvity Ukrainy ta yii intehtratsii v yevropeyskyi osvittii prostir (*Conceptual framework for teacher education of Ukraine and its integration into the European educational space*), Zatverdzheno nakazom MON № 998 vid 31.12.2004 r., Rezhym dostupu do tekstu : http://sites.znu.edu.ua/liberal_edu/docs/181.ukr.html. [in Ukrainian]
6. Novaia fylosofskaia jentsyklopedyia : v 4-kh t. (*New Encyclopedia of Philosophy in 4 volumes. Vol. 2*), Moskva, 2001, T. 2, 640 p. [in Russian]
7. Psykholohichna entsyklopediia (*Psychological encyclopedia*), Kyiv, 2006, 424 p. [in Ukrainian]
8. Semenoh O.M. Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury (*Professional training of future teachers of Ukrainian language and literature*), Sumy, 2005, 404 p. [in Ukrainian]
9. Sydorenko V.V. Model profesiinnoi kompetentnosti vchytelia ukrainskoi movy i literatury v konteksti vprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu (*Model professional competence of teachers of Ukrainian language and literature in the context of the competence approach*), Naukova skarbnytsia osvity Donechchyny, 2010, № 2, pp. 11 – 17. [in Ukrainian]
10. Slovnyk inshomovnykh sliv (*Dictionary of foreign words*), Kyiv, 2000, 1018 p. [in Ukrainian]
11. Slovnyk paronimiv ukrainskoi movy (*Dictionary paronyms Ukrainian language*), Kyiv, 1986, 222 p. [in Ukrainian]
12. Tolkovy slovar zhyvogo velykorusskogo yazyka : v 4-kh t. (*Explanatory Dictionary of Russian language in 4 volumes*), Moskva, 1989, Rezhym dostupu do slovnyka : <http://www.slovar.com.ua/dal.html>. [in Russian]
13. Shahan V.S. Pedahohycheskoe soprovozhdenye protsessu razvytyia metodycheskoi kompetentnosti prepodavatelya kolledzha (*Pedagogical support of development of methodical competence of the teacher of college*), Yzhevsk, 2010, 24 p. [in Russian]

14. Shapar V.B. Suchasnyi tlumachnyi psykholohichniy slovnyk (*Modern psychological collegiate dictionary*), Kherson, 2005, 640 p. [in Russian]

Фесенко Оксана. Исследование сущности феномена «методическая компетентность» в научной литературе. В статье отражена суть феномена «методическая компетентность» в зарубежной и отечественной литературе, проанализированы основные подходы современных ученых относительно толкования сущности таких понятий, как: «методика», «методический», «методическая компетентность»; определено значение методической компетентности в профессионально-педагогической деятельности учителя начальной школы.

Ключевые слова: методическая компетентность, методика, методический, методика преподавания, учитель начальной школы.

Fesenko Oksana. Researching the essence of the phenomenon «methodological competence» in the scientific literature. The article reveals the essence of the phenomenon «methodological competence» in the foreign and domestic literature, provides the analysis of the modern scholars' main approaches to the interpretation of the essence of such concepts as «methods», «methodological», «methodological competence»; defines the significance of the methodological competence in the professional and pedagogical activity of the elementary school teacher.

Key words: methodological competence, methods, methodological, teaching methods, elementary school teacher.

Одержано 03.02.2016